

504. Ubby, Närtuna sn.

Pl. 101.

Litteratur: B 216, L 587, D 2: 174. J. Rhezelius, F1 2 s. 96; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 24, Vita Theoderici (1699), s. 457; P. Dijkman, Antiquitates Ecclesiasticæ (1703), s. 10, Historiske Anmärkningar (1723), s. 6, 46 f., 50, 112; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 168; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 180 f., UFT h. 9 (1880), s. 149; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 18, 77, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F1 2); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, Vita Theoderici och B 216); Dybeck a. a.; F. Braun foto 1911 (ATA); Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen står omkring 600 m. Ö om vägskälet vid Malmby och U 503, omkring 200 m. Ö om skolan, omkring 300 m. S om Ubby gård, 60 m. S om landsvägen Malmby—Fiskeså—Rimbo. Marken, där runstenen står, har sålts från Ubby och tillhör numera Fiskeså. »Högst upp på en kulle invid runstenen ligger en båtformig grav med lagda kantstenar, och möjligen intill denna en rund grav. Nedanför kullens krön på södra sidan finnas tre runda gravkullar i rad och litet nedanför den östligaste ligger källan Slems öga. Den västligaste högen ligger 18 steg nordost om runstenen, vars ristade sida nu är vänd mot högen. På åkern bakom runstenen lära forngravar hava funnits» (Brate). — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm».

Runstenen har, liksom U 503, avritats av Rhezelius, men han har glömt att på sin teckning (F1 2) angivna platsen. Inskriften har därför icke blivit upptagen i Bureus' samlingar av runinskrifter. I *Ransakningarna* meddelas: »En stoor Runasteen finnes i Vddeby Giärdet omkulliggiande som opresakars (sic!) skall medh Runaskrift inrijtadt.» Träsnittet i *Monumenta* har på skriften: »Nertuna S. Vdby. Vdby gärde» (B 216 och L 587: »Udby gärde»). — Dybeck: »Stenen är för kort tid sedan å nyo rest på sitt gamla rum i Udby södra gärde, vid en bergshöjd nära sjön Sparren.»

Grå gnejs, skiffrig och flagrande. Höjd 1,88 m., bredd 0,85 m. Ristningens höjd 1,57 m., bredd 0,63 m. Ytan är någorlunda jämn. Ristningen är utförd med fina, smala linjer, troligen av samme ristare som U 502. Ristningen är delvis väl bevarad och tydlig, delvis svåräst. Särskilt är det ibland vanskligt att avgöra, huruvida skiljetecken finnes eller icke. — Av teckningen i *Bautil* framgår, att stenen på 1600-talet legat kullfallen på marken. Upptill på v. sidan fanns en spricka, varigenom ett stycke av stenen med en del av korset blivit löst. På Dybecks tid var detta förkommet, och det saknas alltjämt.

Inskriften är anbragt i ett enkelt band utan ornamental utsmyckning. Det bildar i sin helhet en oval figur, som rätt väl ansluter sig till stenens form. För att ge tillräcklig plats åt inskriften har runbandet nedifrån böjts upp i en inre båge, som löper parallellt med den yttre. Det utgör sålunda en sammanhängande, slutna krets, som helt är fylld av inskriftens runor. Inskriften börjar, som vanligt, på v. sidan nedtill och slutar på samma plats. Upptill är ristningsytan krönt av ett enkelt kors.

Inskrift:

+ kitil × fastr × risti × stin + pina × iftir × askut × fapur + sin × sar × uas × uistr × uk × ustr + kup
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 ialbi × as × salu
 65 70

Kættilfastr ræisti stæin þenna æftir Asgaut, faður sinn. Sar vas vestr ok austr. Guð hialpi hans salu.

»Kättilfast reste denna sten efter Åsgöt, sin fader. Denne var västerut och österut. Gud hjälpe hans själ.»

45—45887. *Upplands runinskrifter.*

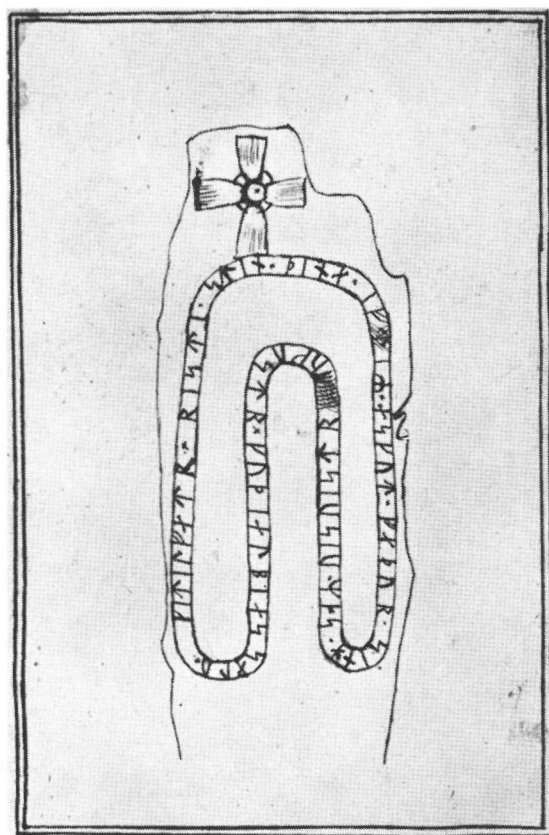

Fig. 250. U 504. Ubby, Närtuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

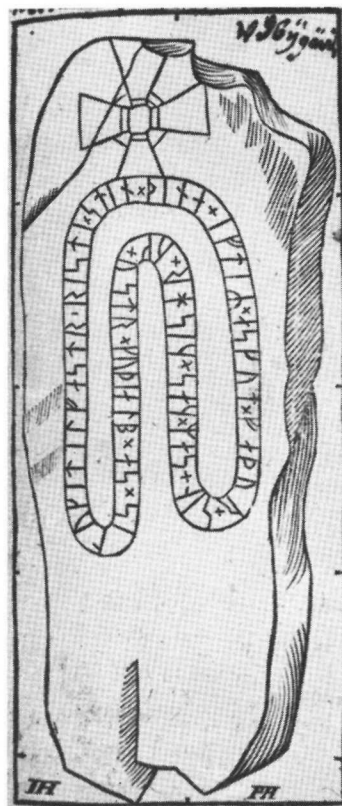

Fig. 251. U 504. Ubby, Närtuna sn.
Efter B 216.

Till läsningen: Bst i 1 k står i en naturlig fördjupning, som har blivit bearbetad. Sk efter 5 l är säkert. 12 i är icke stunget; icke heller 18, 24, 49 i, 31, 59 k, 55 u. 26 t står i ett kvartsrikt parti av stenen. Endast delar av hst och v. bst kunna spåras. Av sk efter 33 t finns endast en del kvar; detsamma gäller om sk efter 41 n. Bst i inskriftens l- och t-runor sitta lågt; de nå aldrig upp till övre slinglinjen. I all synnerhet är detta fallet med 51 t, vilket kan förklara, att det i B 216 blivit läst som h. Av några övre bst finnas emellertid icke spår. Intet sk finnes efter 61 p. Nedre bst i 65 b är svag. Sk efter 66 i är säkert.

Rhezelius: × kitilfastr × risti · stin × pina · iftir × askut × fapur · sin · sar · uis uistr uk ustr × kup ialbi as salu. — Hadorph och Helgonius (B 216): Sk framför 1 k saknas; likaså sk efter 5 l. 51 h. 66 i saknas. 70 i. — Dybeck: Sk efter 5 l saknas. 51 t: »Icke ens stymmelse till h-kännestreck finnes i flagan, hvilken är äldre än ristningen.» Intet sk efter 54 k. 66 i. 70 i. — Brate: Sk efter 5 l saknas. 51 t. 66 i. 70 i.

Peringskiöld översätter inskriften: »Kettilfast uthögg denna Sten efter Asgöte sin fader, som war Wisir eller öfwerste Fältherre, och (for) österut. Gud hjälpe hans Siäl.» P. Dijkman kommenterar detta sålunda: »Finner man, at här i Ubby och Närtuna Sokn har fordom bodd en förnämlig herre, *Asgut* benämd, som warit *Vishir*, det är den förnämste anförare för hären, hwilken farit här ifrån til Grekland . . . Seer man, at ordet *Vishir* är Swänskt, och ibland annat betydtt en förnämlig krigz Officers Embete, til Siös och Landz, lärandes det ähre-namnet blifwit qwar i Asia och Africa, efter Swiar- och Götharna, derest de wistades dels för Krig, dels för Commercierna, aldenstund Turken, hwilken innehafwer de Asiatiske och dels Africaniske

Länderne, kallar ännu sin Felt-herre, som är General Lieutenant öfwer Armeen, Primo-Visir, det är stora Viziren.» — Brocman har riktigt insett, att **h** i **uishr** bör rättas till **t** och att **uistr** bör uppfattas som 'väster': »Han war Wester och Öster.» »Det är icke håller orimligt, at en Man kunnat på olika Tid wara först i Wester och så i Öster: antingen det då om denne Asgöte så skal förstås, at han farit härifrån i Wester och stadnat i Orienten, eller at han 2 gånger farit dit, en gång Westre och en gång östre Wägen, eller ock, at han farit ene Wägen ut, och den andre tillbaka. Huru det är, så tyckes det likväl wara ostridigt, at Mannen rest härifrån til Österländerna, dit han kunnat komma, antingen han först tagit Kosan i Öster och Wester.»

Om namnet *Kættilfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Asgautr* Sö 336 och där anförd litteratur.

Kättilfast har låtit resa stenen till minne av sin fader Åsgöt. Om denne meddelas endast i korthet, att han hade varit västerut och österut. Han hade sålunda deltagit i härnadståg eller köpmansfärder i både västerled och österled.¹ Ordningen har sannolikt varit den som anges genom uttrycket i inskriften: först i västerled, sedan i österled. En parallell erbjuder inskriften på Tystberga-stenen (Sö 173), rest av tvenne män till minne av deras broder Rodger och deras fader Holmsten: *Hann hafði vestarla um varit lengi, dou austarla með Ingvari*. Åsgöt har sannolikt icke dött under sina härfärder; det skulle säkerligen ha antytts genom inskriftens formulering. Han har kommit hem från såväl Englands- som Greklandsfärd och sedan dött där hemma. Han har icke — såsom de båda männen från Tystberga-stenen — deltagit i Ingvars berömda härfärd till Gårdarrike och Särkland. Så vitt man kan döma av inskrifterna på de många bevarade Ingvar-stenarna, ha deltagarna omkommit i främmande land. Ornamentiken på U 504 vittnar också om att denna sten med sin enkla stil är åtskilligt äldre än Ingvar-stenarna. Åsgöt har varit en samtida till Sven, som »blev död på Jutland; han skulle fara till England» (U 539), väl också med Ulv i Bårresta, som i England hade tagit tre gälder (U 343, 344, jfr U 336), med Ulvrik, som i England hade uppburit två gälder (U 240, 241) och med Ale, som hade tagit Knuts gäld i England (U 194). Sedan han lyckligt hade kommit hem från denna västerhavsfärd, lockades han till också pröva sin lycka i österled. Kanske har han varit i följe med Toke, som »omkom ute i Grekland» (U 201) eller med Folkbjörn, »som också ändade sitt liv i Grekland» (U 358) eller med Ormer och Ormulv och Fröger, vilka likaledes slutade sina dagar under ett vikingatåg österut (U 518). Vad har han manne tänkt, denne man, som hade sett så mycket av främmande länder, både i väster och öster? Han hade måhända mött det samtida kulturlivet vid det andra årtusendets början i två diametralt motsatta utformningar: å ena sidan den västerländskt-germanska i engelska städer och vikingaborgar, å andra sidan den bysantinskt-grekiska med dess blandning av klassiskt och österländskt. Kristendomen hade mött honom på båda hållen, men i vitt skilda gestalter och förkunnelser. Vilkendera som gjorde det starkaste intrycket på honom, veta vi icke. Men utan tvivel förstod han dock mera av vad han hörde och såg i Västerlandet. Säkerligen har han där låtit döpa sig, liksom andra vikingar. »Gud hjälpe hans själ!» står det på hans minnessten.

U 504 tillhör den tidiga gruppen av oornamenterade runstenar, liksom U 490, 502, 358, 371, 518 och 539 från de närmaste trakterna. Inskriften har enkelteckning av diftongerna: **risti**, **stin** och **ustr**, **askut**, **uk**. Vidare är att märka, att den vanliga **a**-runan användes även för att beteckna nasalerat **a**-ljud: **askut**, **as**, **pina**.

Kättilfast, som har låtit resa U 504 över sin fader Åsgöt, är utan tvivel samme man, över vilken U 503 vid det närbelägna Malmby är rest av hans söner Ärnfast och Ärngöt.

¹ Om vikingafärder i öster- och västerled se senast S. B. F. Jansson i *Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift* 5:2 (1942), s. 64 f.